

In Beeld: Cyberoorlog

Korte omschrijving werkvorm

Leerlingen analyseren drie spotprenten over Russische inmenging in het buitenland door middel van cyberaanvallen, o.a. over de hackpoging bij de Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW).

Leerdoel

- Leerlingen weten hoe ze stapsgewijs spotprenten kunnen analyseren.
- Door de spotprenten te bekijken, krijgen de leerlingen meer inzicht in hoe cyberaanvallen een rol kunnen spelen in conflicten tussen landen.

Bronnen

- **Spotprent 1:**
Publicatie: 12 januari 2017, Latvijas Avize
<https://toinformistoinfluence.com/2018/04/03/another-former-russian-intelligence-officer-poisoned-in-the-uk-29/>
- **Spotprent 2:**
Publicatie: 8 oktober 2018, NRC
<http://www.foksuk.nl/nl/?cm=79&ctime=1538949600&cid=8047>
- **Spotprent 3:**
Publicatie: 5 oktober 2018, de Limburger
<https://www.yoopdeloop.com/?page=8>

Benodigdheden

- Voor iedere leerling een 'Stappenplan spotprenten'
- De drie spotprenten (geprint of op groot scherm)
- Optioneel: voor elk groepje een blad met achtergrondinformatie

Duur

ca. 30 minuten

Handleiding

1. Print voor iedere leerling het stappenplan (zie hieronder).

2. Laat via beamer of smartboard de spotprenten zien.

NB: In groepjes werken is ook mogelijk. Print dan de spotprenten uit en geef elk groepje één spotprent en het stappenplan.

3. Geef de leerlingen per spotprent vijf minuten tijd om de vragen uit het stappenplan te beantwoorden.

4. Bespreek vervolgens per spotprent de antwoorden klassikaal. Als u de klas in groepjes heeft verdeeld, kunt u de leerlingen vragen om hun antwoorden aan de rest van de klas te presenteren.

Stappenplan spotprenten

1. Wat zie je?
 - a. Zeg letterlijk wat je ziet, dus zonder te interpreteren.
 - b. Beschrijf de personen/figuren.
 - c. Beschrijf de voorwerpen.
 - d. Beschrijf de afgebeelde situatie.

2. Welke tekst staat er bij de spotprent?
 - a. Is er een titel?
 - b. Bijschriften en teksten
 - c. Jaartal/tekenaar

3. Welke symbolen of symboliek wordt gebruikt in de spotprent?

4. Welk onderwerp/thema/gebeurtenis wordt afgebeeld?

5. Wie of wat wordt er bespot in de spotprent?

6. Wat is de boodschap van de tekenaar?
 - a. Leg de boodschap uit.
 - b. Leg uit hoe de tekenaar personen, voorwerpen en symbolen gebruikt voor zijn boodschap.

Spotprent 1

RUSSIA, PAST AND PRESENT

Gatis
Sluka

Door Gatis Sluka

12 januari 2017, zie <https://toinformistoinfluence.com/2018/04/03/another-former-russian-intelligence-officer-poisoned-in-the-uk-29/>

Spotprent 2

FOKKOV & SUKKOV WORDEN STEEDS BRUTALER

Door John Reid, Bastiaan Geleijnse, en Jean-Marc van Tol

8 oktober 2018, <http://www.foksuk.nl/nl/?cm=79&ctime=1538949600&cid=8047>

Spotprent 3

Door Joep Bertrams

5 oktober 2018, zie: <https://www.yoopdeloop.com/?page=8>

Antwoordmodel

Spotprent 1

1. Wat zie je?

Links zie je een staande beer die zijn spierballen en tanden laat zien. De beer heeft een geweer vast, en een muts op waar een rode ster op staat.

Rechts zie je een beer die op een klein krukje zit in een donkere ruimte met grijze muren. Hij heeft een zwarte hoodie aan en zijn capuchon op. Een geweer ligt bij zijn voeten op de grond. De beer is aan het typen op een laptop. Op het beeldscherm zijn cijfers en het woord 'password' te lezen.

2. Welke tekst staat er bij de spotprent?

De titel is 'Russia, past en present'.

3. Welke symbolen of symboliek wordt gebruikt in de spotprent?

De beer, zowel links als rechts, stelt Rusland voor.

Rechts: De hoodie die de beer draagt, de capuchon, de donkere ruimte en het beeld op de laptop symboliseren een hacker.

4. Welk onderwerp/thema/gebeurtenis wordt afgebeeld?

De tekening gaat over de vroegere en huidige manier van invloed, inmenging en/of oorlogvoering van Rusland in het buitenland. Vroeger gebeurde dit door middel van (dreiging met) geweld. Tegenwoordig gebeurt dit door hackers die inbreken in systemen van westerse organisaties.

Een actueel voorbeeld hiervan is dat de Russische militaire inlichtingendienst in april van dit jaar inbrak bij de OPCW (Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens) in Den Haag. De cartoon doelt echter niet op dit specifieke voorval, omdat de cartoon al in januari 2017 is gemaakt. Bovendien is het een cartoon die verschenen is op een buitenlands nieuwsplatform.

5. Wie of wat wordt er bespot in de spotprent?

Rusland. Vroeger joeg Rusland het buitenland schrik aan door openlijk (dreigen met) geweld, tegenwoordig gaat het land omzichtiger en meer verhuuld te werk. Je kunt ook zeggen dat er niet echt sprake is van spot, maar dat slechts in beeld wordt gebracht dat de manier van invloed uitoefenen door Rusland in het buitenland veranderd is."

6. Wat is de boodschap van de tekenaar?

Mogelijk is de boodschap van de tekenaar een waarschuwing aan landen buiten Rusland: 'wees je ervan bewust dat Rusland nog altijd macht en invloed wil hebben op het buitenland, al doet Rusland dat tegenwoordig niet meer met spierballentaal en dreiging met geweld, maar door cyberaanvallen en hacks'.

Spotprent 2

1. Wat zie je?

Twee mannen die ergens aanbellen. Beide mannen hebben een koffer vast, dragen een blouse en een ruim zittende jas en hebben een petje op hun hoofd. Ze kijken beide een beetje nors.

2. Welke tekst staat er bij de spotprent?

“Fokkov & Sukkov worden steeds brutaler”.

“Goedemiddag, wij zijn van de GROe”

“Wij komen de batterijen van de beveiligingscamera’s in het Torentje vervangen”.

3. Welke symbolen of symboliek wordt gebruikt in de spotprent?

- Het gaat hier om een cartoon van Fokke en Sukke. Hun namen zijn echter veranderd in zogenaamde ‘Russische’ namen, door de namen te veranderen in ‘Fokkov & Sukkov’.
- De kleding en de koffertjes die Fokke en Sukke dragen zijn vergelijkbaar met de kleding en koffers die de vier Russische spionnen droegen toen ze, na de hackpoging bij het OPCW, uitgezet werden naar Rusland.

4. Welk onderwerp/thema/gebeurtenis wordt afgebeeld?

De Russische militaire inlichtingendienst wilde in april 2018 digitaal inbreken bij de OPCW (Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens) in Den Haag. De Nederlandse MIVD wist deze Russische operatie echter met succes te verstoren. De Russische operatie werd achteraf vaak als slordig en amateuristisch bestempeld. Ze hadden bijvoorbeeld een laptop bij zich vol sporen naar andere gevoelige geheime operaties, en ook een taxifactuur van een rit naar het hoofdkwartier van de GROe.

In deze cartoon gaan de Russische spionnen Fokkov en Sukkov nog amateuristischer en dommer te werk: ze zeggen bij het aanbellen letterlijk dat ze van de GROe zijn (een Russische militaire dienst) en ze komen met een smoesje dat wel héél makkelijk te doorzien is (‘wij komen de batterijen van de beveiligingscamera’s in het Torentje vervangen’). Het Torentje is de plek waar premier Rutte werkt.

5. Wie of wat wordt er bespot in de spotprent?

In de spotprent worden de Russische spionnen bespot. Ze gaan te amateuristisch te werk.

Een alternatieve uitleg is dat ook Nederland bespot wordt met deze cartoon. Mogelijk hebben Russische spionnen, ondanks hun slordigheden en amateurisme, ook vaak genoeg succesvolle hacks uit kunnen voeren in Nederland. Een deskundige schreef in de krant over de hackpoging bij de OPCW: ‘Het was knullig, maar het had ook zomaar kunnen lukken’ en ‘de Russische werkwijze mag dan knullig ogen: het feit dat de spionnen het aandurven, is veelzeggend. En het is niet hun enige ijzer in het vuur’.

6. Wat is de boodschap van de tekenaar?

De Russische hackers gaat zo brutaal en amateuristisch te werk dat de tekenaar ze er voor aanziet dat ze zelfs bij het Torentje zouden aanbellen, om zo premier Rutte af te luisteren.

Spotprent 3

1. Wat zie je?

Een man van middelbare leeftijd, met een blouse aan en stropdas om, die naar zijn beeldscherm kijkt. Op het scherm staat de tekst: 'je bent betrappt'. De man heeft een rood gezicht. De man heeft in zijn linkerhand een verfrommeld zakdoekje vast en in zijn rechterhand een soort spuitbus. Op de spuitbus staat een doodshoofd met een kruis eronder. De man lijkt alleen te zitten in een donkere kamer.

2. Welke tekst staat er bij de spotprent?

De titel van de cartoon is: 'Russisch ongemak'.

Op het beeldscherm staat de tekst: 'Je bent betrappt'.

3. Welke symbolen of symboliek wordt gebruikt in de spotprent?

- De man moet de Russische president Poetin voorstellen.
- Het rode gezicht van de man, de spuitbus, het zakdoekje, de donkere ruimte en de blik op het beeldscherm wekken de associatie met een man die stiekem masturbeert.
- De woorden 'Je bent betrappt' op het scherm en de titel van de cartoon maken duidelijk dat iets wat geheim had moeten blijven, dit keer niet geheim is gebleven. Poetin is betrappt en schaamt zich daarvoor. Het is een ongemak voor Rusland.
- De tekens op de spuit die Poetin vast heeft, vormen het symbool voor gif.

4. Welk onderwerp/thema/gebeurtenis wordt afgebeeld?

De Russische militaire inlichtingendienst wilde in april 2018 digitaal inbreken bij de OPCW (Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens) in Den Haag. De Nederlandse MIVD wist ze echter op heterdaad te betrappen toen spionnen vanuit een gehuurde auto op het netwerk van de OPCW probeerden te komen. Ze zijn toen gelijk het land uitgezet, en hun spullen en apparatuur (paspoorten, huurauto, taxibonnetjes, laptops en telefoons) zijn onderzocht. Rusland is dus betrappt en dat is ongemakkelijk voor Rusland, des te meer omdat de Nederlandse minister van Defensie en de directeur van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) gedetailleerd naar buiten hebben gebracht hoe de Russische geheime dienst GROe hier te werk ging. Zelfs de paspoortnummers van de betrapte spionnen werden vrijgegeven. Het doel: 'naming-and-shaming'.

Het gif in Poetins handen kan verwijzen naar de OPCW, of naar de vergiftiging van ex-spion Sergej Skripal: ook een actie van de Russische geheime dienst die openbaar is gemaakt.

5. Wie of wat wordt er bespot in de spotprent?

In de spotprent wordt Poetin bespot. Hij is betrappt bij het doen van dingen die geheim hadden moeten blijven.

6. Wat is de boodschap van de tekenaar?

De boodschap van de tekenaar kan zijn: 'Dit is een gênant moment voor Poetin', of 'We moeten op onze hoede zijn en niet toestaan dat Rusland inbreekt in onze organisaties.'

Achtergrondinformatie

10 april

Vier Russen vliegen vanuit Rusland naar Nederland. Ze reizen op een diplomatiek paspoort. De vier Russen zijn lid van de GROe, de Russische militaire inlichtingendienst.

13 april

De vier Russen huren een auto en rijden naar Den Haag. Hier boeken ze een kamer in het Marriot-hotel, dat direct naast het kantoor van de OPCW (Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens) staat.

De Russen parkeren hun auto zo dicht mogelijk bij het kantoor van de OPCW. Met apparatuur in de kofferbak proberen ze in te breken op het wifinetwerk van de OPCW, om zo inloggegevens en belangrijke bestanden te onderscheppen. De OPCW doet op dit moment onderzoek naar een chloorgasaanval in Syrië en naar de vergiftiging van ex-spion Sergej Skripal. Men verdenkt Rusland ervan hierbij betrokken te zijn. Ook vindt men bewijs dat de Russen informatie proberen te bemachtigen over het onderzoek naar de MH-17.

De Nederlandse MIVD (Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst) betrapt de Russische agenten op heterdaad. Hun spullen worden in beslag genomen en ze worden Nederland uit gezet.

4 oktober

Minister Ank Bijleveld van Defensie maakt in een persconferentie bekend dat de Russische agenten werden betrapt toen zij het wifinetwerk van de OPCW in Den Haag wilden binnendringen.

4 oktober

Op dezelfde dag als de persconferentie dient het Amerikaanse ministerie van Justitie een aanklacht in tegen zeven Russische agenten. Ze worden verdacht van het hacken van antidopinginstanties. Onder deze zeven agenten zijn ook de vier agenten die in Nederland zijn betrapt. Drie van de agenten werden eerder al aangeklaagd voor inmenging in de Amerikaanse verkiezingen.

9 oktober

Enkele dagen na het betrappen van de Russische agenten verklaart Sergej Lavrov, de Russische minister van Buitenlandse Zaken, dat er niets geheims was aan het bezoek van de vier Russen aan Nederland. Ze waren volgens hem op 'een routinereis'. Dat ze het wifinetwerk van de OPCW zouden willen binnen dringen, berust volgens hem op een misverstand. Rusland roept de Nederlandse ambassadeur in Rusland op het matje om uitleg te geven over het uitzetten van de vier Russische agenten.

14 oktober

Minister Ank Bijleveld van Defensie bevestigt in het tv-programma WNL Op Zondag dat Nederland en Rusland verwickeld zijn in een cyberoorlog.